

Ulu diyarın xan çinari

Azərbaycan maddi-mədəniyyət abidələri ilə yanaşı, flora və faunasının zənginliyinə görə bənzərsiz, möhtəşəm diyardı. Elə bu da həmişə yaddellilərin, mənfur düşmənlərimizin diqqətini cəkib, onların iştahlarını qabardıb. Ölkəmizin füsunkar təbiəti ilə seçilən bir parçası da Zəngilandır. Hələ qədim zamanlardan sıx meşələri, münbit torpağı, bolsulu vadiləri, gur çayları, durnagözlü bulaqları ilə göz oxşayıb.

Zəngilan meşələri də bərpa olunacaq

qaçan xain qonşularımız məğlubiyyətin, natamamlıq komplekslərinin acısını meşəmizdən, ağacımızdan, otumuzdan, çiçəyimizdən çıxırlar. Xalqımızın qüdrətinin və milli qürurumuzun tənənəsinə çevrilən, dövlətimizin nüfuzu və gələcək inkişafı baxımından müstəsna əhəmiyyət kəsb edən misilsiz Qələbə sayəsində əzəli və əbədi torpaqlarımıza qovuşduq. Artıq Zəngilan da öz sahibindədir, demək olar ki, yalnız adı qalan çinarsız çinar meşəsi də...

Ötən il fevralın 15-də Prezident İlham Əliyev, birinci xanım Mehriban Əliyeva və qızları Zəngilan rayonunun Bəsitçay Dövlət Təbiət Qoruğunu ziyarət edərək burada çinar ağacı da əkiblər. Həmin vaxt Şərq çinarlarının bərpası ilə bağlı Prezident İlham Əliyev demişdir: "Bəsitçay Dövlət Təbiət Qoruğunda çinar ağacları əkdik. Bəsitçay qoruğu 1974-cü ildə Ulu Öndər Heydər Əliyevin tapşırığı ilə yaradılmışdır. Burada 100 hektardan çox sahədə nadir çinar ağacları dövlət tərəfindən qorunurdu. Bu, nadir çinar ağacları meşəsi idi. İşğaldan sonra mənfur düşmən çinarların böyük hissəsini kəsib, doğrayıb, talayıb və yandırılıb. Bu, erməni vandalizminin növbəti əlamətidir. Bu gün Bəsitçay Dövlət Təbiət Qoruğunun bərpasına start verildi. Biz bu qoruğu bərpa edəcəyik".

Azərbaycan Pedaqoji Universitetinin professoru, biologiya elmləri doktoru, Azərbaycan Ekologiya Standartları Monitoring Fondunun prezidenti Rauf Sultanov Zəngilan rayonunun erməni işğalında olduğu müddətdə canlı və cansız təbiətimizə qarşı edilən soyqırımı haqqında deyir ki, digər işğal olunmuş ərazilərimizdə olduğu kimi, Zəngilanın meşələrində, həmçinin çinar meşəsində də ağacları kütləvi surətdə qırılıb, yandırılıb, daşıyıb aparılıb: "Ermənilər çinar ağaclarını kəsərək burada yaratdıqları xüsusi müəssisələrdə silah qundaqlarını hazırlayırmışlar. Onun bir hissəsini digər ölkələrə satıb, bir hissəsiylə də özləri silahlanırmışlar. Təkcə bununla da kifayətlənməyiblər. Ağaclardan tikinti materialı, gəmiqayıрма sənayesi üçün də istifadə edirmişlər".

Çinarın təbiətdə olduqca böyük rol oynadığını deyən ekspert qeyd edir ki, bu

ağac digər ağaclardan 10 dəfə artıq oksigen ifraz edir, yarpaqlarının səthi digər ağaclarından dəfələrlə böyük olduğu üçün günəş şüalarını daha çox qəbul edir: "Fotosintez prosesində, yaşıl kütlənin əmələ gəlməsində, torpağın münbitliyinin artırılmasında, onda olan canlı mikroorqanizmlərin artırılmasında çinarların rolu əvəzsizdir. Elə bu floranın sayəsində də Zəngilanın torpağı olduqca münbitdir. Həm də bu mikroiklim insanlarda fiziki yorğunluğu aradan qaldırır, sinir sisteminin fəaliyyətinə müsbət təsir göstərir".

Yeni çinarlar boy verəcək

Təbiət ona dəymiş ziyanı müəyyən müddət sonra özü də bərpa etmək gücündə və qüdrətindədir. Doğrudur, bu dəfə vurulan ziyanı, yaranı elə də tez sağalda bilməyəcək. Biz ona kömək edəcəyik.

Azərbaycan xalqı bu yaranı da tez sağaldacaq, meşəsinə, gülünə, çiçəyinə özü məlhəm olacaq. Rauf Sultanov deyir ki, çinar meşəsini antropogen amillərlə suni şəkildə bərpa etmək olar: "Buna da vaxt, səbir, vəsait lazımdır. Bu gün işğaldan azad olunmuş ərazilərdə olduqca böyük işlər görülür. Meşələrin, təbiətin bərpası da bu işlərin sırasında. Bunun üçün insanların oraya qaytarılması prosesi də davam etməlidir. İlk növbədə ərazilər minalardan təmizlənməli, elektrik stansiyaları və su anbarları tikilməli, kommunikasiya xətləri yaradılmalıdır. Meşələrin bərpa prosesi insanlar ora köçdükdən sonra işçi qüvvəsinin olması hesabına daha sürətli gedəcək", - deyərək alim bildirir.

Azərbaycanın qazandığı uğurlar təsdiq edir ki, indi möhtəşəm Zəfərin işığında atılan hər bir addım sabah gül, çiçək açacaq. İşğaldan azad olunmuş hər qarış torpaq yenə yurdumuzu cənnətə çevirəcək. Yeni-yeni çinar meşələri boy verəcək. Biz onları göz bəbəyimiz kimi qoruyacaq, daha əzəmətli, daha qollu-budaqlı və həm də düşmən gözü çıxaran özəlliyə çevirəcəyik.

Ülkər XASPOLADOVA,
"Azərbaycan"

Avropada ən böyük çinar meşəsi

Avropanın ən böyük və elə o qədər də unikal olan çinar meşəsi də Zəngilandır. Görkəmli təbiətşünas alim, akademik Həsən Əliyevin təşəbbüsü ilə çinar meşəsini qorumaq məqsədilə Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin 1974-cü il 4 iyul tarixli qərarına əsasən, Zəngilan rayonunun ərazisində 120 hektar sahəni əhatə edən Bəsitçay Dövlət Təbiət Qoruğu yaradılıb. Burada yetişən Şərq çinarları dünyada bitən 8 çinar növündən biridir. Əzəmət və ucalıq rəmzi hesab edilən Şərq çinari görkəminə, bioekoloji əlamətlərinə görə bənzərsizdir. Şərq florasının mirvarisi, möhtəşəm gövdəsi və füsunkarlığına görə cənubun nəhəngi adlandırılıb. 1000-1500 il ömür sürən, susuzluğa davamlı olan bu ağacların gövdəsinin diametri 12 metrə qədər böyüyə bilir, boyu isə 25-30 metrə, hətta bəzi hallarda 50 metrə çatır.

Zəngilanın çinar meşəsi sahəsinin böyüklüyü və əzəməti ilə görənlərini valeh edir, dillərdə dastana çevrilirdi. Ermənistanın təcavüzü nəticəsində çinar meşəsi də namərdə yem, oylaq oldu. Mayası qəddarlıqdan yoğrulmuş mənfur qonşularımız tərəfindən vəhşicəsinə talan edildi, yağmalandı, yandırıldı, doğranıb daşındı. Həm də nə az, nə çox düz 30 il.

Erməni vandalizminin əlaməti

Vətən müharibəsi özgə torpağına, malına göz dikən, xalqımızın humanistliyindən, qonaqpərvərliyindən, etimadından və etibarından istifadə edən erməni vandallarının iç üzünü, əsl simasını dünyaya göstərdi. Hər kəs gördü ki, döyüş meydanında, savaşda qarşımızdan dovşan kimi

